

Trvalo udržateľný ekonomický rast a konkurencieschopnosť ako výsledok pôsobenia nerivalitných produkčných faktorov

Long-term sustainable economic growth and competitiveness as a result of the non-rival production factors action

MAREK MINÁRIK

Vysoká škola manažmentu v Trenčíne, Bratislava, Slovakia

Abstrakt: Príspevok je koncipovaný takým spôsobom, aby čitateľovi v logickej nadväznosti vysvetlil termín rivalitných a nerivalitných výrobných faktorov a zároveň, aby ich bolo možné dať tak do vzájomného vzťahu ako aj do vzťahu s neoklasickou ekonomickou teóriou, ktorej bázou tvoria rovnovážne stavy. Druhá časť príspevku má aplikačný charakter. Na princípe grafického znázornenia pôsobenia rivalitných a nerivalitných produkčných faktorov sa analyzuje ich možný príspevok k ekonomickému rastu. V tejto časti je vidieť dôležitosť trvalo udržateľného ekonomického rastu, ktorý sa analyzuje na príklade Európskej únie (EÚ 27) a jej vybraných členských štátov.

Základný prínos tohto príspevku spočíva v jednoznačnom zadefinovaní a klasifikácii produkčných faktorov na rivalitné a nerivalitné, ktorých vhodnou vzájomnou kombináciou je možné dosiahnuť trvalo udržateľný ekonomický rast, ktorý tvorí jeden z predpokladov na riešenie najväznejších problémov v súčasnosti, akým čelí EÚ, a to znižovanie dlhového zaťaženia takmer všetkých krajín EÚ 27 bez nutnosti redukcie fiškálnych výdavkov až do takej miery, ktorá by poškodzovala reálnu ekonomiku a mala by za následok ekonomický pokles. Takáto situácia, ekonomická kontrakcia, by znemožnila snahy na znižovanie dlhového zaťaženia krajín. Matematická formulácia riešenia trvalo udržateľného ekonomického rastu pomocou pôsobenia nerivalitných produkčných faktorov je univerzálne použiteľná v ktorejkoľvek ekonomike.

Kľúčové slová: rivalitné výrobné faktory, nerivalitné výrobné faktory, neoklasická ekonomická teória, trvalo udržateľný rast, konkurencieschopnosť.

Abstract: The article is conceived in such way that explains to the lecturer the terms of the rival and non-rival production factors in the logical succession. These factors are tried to be in a mutual relationship and in the relationship with the neoclassical economic theory, which nature is based on the equilibrium. The second part of the article has an application character. Based on the principle of the displaying the action of the rival and non-rival production factors it is analysed their possible contribution to the economic growth. In this part it is visible the importance of the long-term sustainable economic growth, which is analysed on the example of the EU 27 and its selected member states.

The basic contribution of this article consists in the clear definition and classification of the production factors to the rival and non-rival group. It is possible to reach the long-term sustainable economic growth by their mutual combination, which creates one of the assumptions for the solution of the most critical problems nowadays that the EU faces, thus the reduction of the public debt of almost all EU 27 countries without the need of the reduction of fiscal spending to the rate, that would be deteriorate the real economy and would result in the economic contraction. Such a situation, the economic contraction, would impede the effort of the reduction of public debt. Mathematic formula of such solution of the long-term sustainable economic growth that uses the action of non-rival production factors is universal and applicable in any economy.

Key words: rival production factors, non-rival production factors, neoclassical economic theory, long-term sustainable economic growth, competitiveness.

Slovensko v rámci EÚ sa stalo jednou z 25 signatárskych krajín zmluvy o fiškálnej zodpovednosti a užšej hospodárskej spolupráci členských krajín. Jej úlohou je zvýšiť dôveryhodnosť eurozóny a posilniť hospodársku spoluprácu za účelom stabilného riešenia dlhovej krízy, ktorej čelí takmer celá EÚ a najmä stredomorské krajiny. Viaceré ratingové agentúry vyslovili ten názor, že znižovanie dlhového zaťaženia jednotlivých krajín je nutné zabezpečiť nielen redukciou výdavkovej časti štátnych rozpočtov, ale aj podporou ekonomického rastu a konkurencieschopnosti vzhľadom na to, že práve dlhové zaťaženie sa počíta ako percentuálny pomer k celkovej výkonnosti ekonomík meranej HDP.

1 Definícia pojmu rivalitný a nerivalitný

Pri našich úvahách ohľadom konkurencieschopnosti vychádzajme z neoklasických rovnovážnych teórií ekonomického rastu Sollowa a Swana, ktorých báza bude postavená na produkčnej funkcii nasledovného tvaru:

$$Y = F(K, L, T) \quad (1.1)$$

K – kapitál všetkého druhu – fyzický, finančný, ľudský. Rivalitný výrobný faktor.

L – ľudská práca – tento výrobný faktor odráža intenzitu vynaloženej ľudskej práce v podobe napr. počtu odpracovaných hodín resp. počet práceschopného obyvateľstva. Taktiež ide o rivalitný výrobný faktor.

T – technológia výrobného procesu, resp. nazvime tento výrobný faktor ako know-how. Ide o nerivalitný výrobný faktor.

V predchádzajúcom prehľade sa často vyskytuje termín rivalitný. Pre jasnejší prehľad definujme rivalitný výrobný faktor ako taký výrobný faktor, ktorý v danom momente má len jedno použitie, tzn. ak sa využíva stroj S pri výrobe statku A , nie je možné v tej istej chvíli využiť ten istý stroj S pri výrobe iného statku B . Pracovník A , ktorý vykonáva prácu na výrobe statku A , nemôže v danej chvíli vykonávať prácu na výrobe iného statku B . Know-how v podobe napr. receptúry statku A , ktorá je v danom momente využívaná firmou X , môže byť využívaná v tom istom momente aj konkurenčnou firmou Y pri výrobe statku rovnakého druhu, z toho dôvodu je tento výrobný faktor definovaný ako nerivalitný, má viac než len jedno použitie v danom momente. Pri nerivalitnom výrobnom faktore zostáva problémom schopnosť využitia know-how, ktoré sa zaobstará. Rôzne firmy disponujú ľudským kapitálom rôznej kvality a práve rôzna kvalita ľudského kapitálu zapríčiňuje schopnosť využiť know – how do rôznej miery. Preto firma X , ktorá disponuje ľudským kapitálom úrovne K_1 a know how T , dosahuje produkt úrovne P_1 . Firma Y , ktorá disponuje ľudským kapitálom úrovne K_2 a tým istým know – how T ako prechádzajúca firma, dosahuje produkt úrovne P_2 . Matematicky vyjadríme vzájomný vzťah medzi vstupmi - výrobnými faktormi a výstupmi - produktmi firiem X a Y nasledovne:

$$\text{Ak } K_1 > K_2 \text{ a } T = T \text{ , } P_1 > P_2. \quad (1.2)$$

Slovné vyjadrenie predchádzajúce vzťahu (1.2), ktorý sa opiera o funkcionalitu produkčnej funkcie (1.1), je nasledovné: za predpokladu využitia ľudského kapitálu kvality K_1 a úrovne know-how T , ktoré má k dispozícii firma X , jej výstupy (jej produkt) P_1 sú väčšie ako sú výstupy firmy Y , ktorá využíva rovnaké know – how T ,

ale nižšiu kvalitu ľudského kapitálu K_2 . V danej situácii firma X je menej konkurencieschopná ako jej konkurenčná firma Y a z toho dôvodu, aby sa udržala na trhu bude musieť zvýšiť svoju konkurencieschopnosť. Jediné riešenie ako dosiahnuť vyššiu úroveň produktu je zabezpečiť si vyššiu kvalitu ľudského kapitálu, ktorá zabezpečí využitie know-how T na vyššej úrovni, inak povedané, umožní využiť väčšiu časť know – how, v ideálnom prípade celé know – how. Tzn. že ľudský kapitál sa stáva rozlišujúcim faktorom a firmy, ktoré majú k dispozícii jeho vysokú kvalitu, si ho musia chrániť, pretože tvorí bázu konkurenčnej výhody založenej na ľudskej kreativite, myslení, ume a vedomostiach.

2 Rivalitné a nerivalitné faktory z pohľadu formovania ľudského kapitálu

Pri formovaní ľudského kapitálu je možné taktiež hovoriť o rivalitných a nerivalitných faktoroch, ktorými sa formuje ľudský kapitál.

Rivalitné faktory, podľa definície z predchádzajúcej časti vieme, že sú také faktory, ktoré majú v rovnakom čase len jedno použitie. Napr. pobyt v škole (študenti po skončení povinnej školskej dochádzky, resp. strednej školy majú na výber, buď pôjdu pracovať alebo sa pokúsia o ďalšie štúdium, resp. denné štúdium na univerzite, pričom súbežne sa za bežných okolností nedá aj študovať aj pracovať). Vzhľadom na to, že vyššie vzdelanie, resp. univerzitné vzdelanie je predpokladom (nemusi to platiť vo všetkých prípadoch) na získanie lepšej práce vďaka lepšej kvalifikácii, záujemcov o ďalšie štúdium motivuje fakt vyššieho zárobku v budúcnosti. Údaje celoštátneho zisťovania ceny práce ISCP potvrdzujú túto motiváciu a vyčísľujú ju nasledovne: absolvent s vysokoškolským diplomom za predpokladu nepretržitej celoživotnej práce zarobí za celý život o 23 % viac ako absolvent so strednou školou aj napriek tomu, že absolvent vysokej školy prišiel do pracovného života v priemere o 5 rokov neskôr.[1]

Nerivalitné faktory, podľa definície z predchádzajúcej časti vieme, že sú také faktory, ktoré v rovnakom čase súbežne v inej situácii alebo na inom mieste môžu mať viac než len jedno použitie. Napr.: údaje a informácie obsiahnuté v študijných materiáloch, knihách, na internete v elektronických a printových médiách ako aj samotný internet). Tieto nosiče informácií sú dostupné širokým masám, ale nie je možné ich chápať ako úplne bezplatné, resp. ich dostupnosť je limitovaná určitým hodnotovým (napr. peňažným plnením). Kniha nie je bezplatným zdrojom informácií, rovnako ako médiá či internet, ktorý je na jednej strane nekonečným zdrojom informácií a bázou dát, na strane druhej ide o službu, ktorá je spoplatnená operátormi a poskytovateľmi tejto služby. Aj ak by sme uvažovali o tom, že existujú tzv. „free wifi zones“ teda zóny s voľným prístupom na internet, bez toho, aby spotrebiteľia tejto služby mali k dispozícii technické zariadenia zobrazujúce internet v podobe informácií zrozumiteľných pre ľudské oko alebo ucho, nemohli by ho využívať. Tieto zariadenia tiež majú určitú peňažnú hodnotu, ktorá sa pri ich obstaraní musí vynaložiť.

Absolútne nerivalitné faktory, ak by sme uvažovali nad tým, že ktoré faktory by sa mohli zaradiť k absolútne nerivalitným faktorom, čiže k faktorom, ku ktorým má jednak každý bezplatne prístup (zo zákona) a jednak že majú viac než len jedno použitie v danom momente, sotva je možné nájsť absolútne nerivalitné faktory. Napriek tomu v podmienkach vyspelého sveta je možné uvažovať o tom, že povinná školská dochádzka daná zákonom štátu a ku ktorej musia mať prístup, takpovediac bezplatne, všetky vrstvy spoločnosti, sa dá považovať za absolútne nerivalitný faktor (viac než len jedno použitie majú poznatky vďaka nej získané). Spôsob a úroveň, do akej sú jednotlivcami využívané informácie bezplatne poskytnuté v rámci povinnej školskej dochádzky, tvorí bázu formovania ľudského kapitálu a jeho kvality. Sú jednotlivci, ktorí sú schopní nadobudnúť takú úroveň vedomostí, ktorá je potrebná pre ďalšie štúdiá bez nutnosti hodnotového protiplnenia za poskytnuté informácie, zatiaľ čo, iní potrebujú tieto informácie získať náročnejším spôsobom na financie (napr. v prostredí súkromného školstva s nutnosťou finančného plnenia). Práve tu vidíme prvú konkurenčnú výhodu, tých, ktorí sú schopní bez nutnosti vynaloženia ekonomickej protihodnoty, získať rovnakú úroveň vzdelania.

3 Vyjadrenie produkčnej funkcie pre potreby komparácie

Produkčná funkcia vyjadrená vzťahom (1.1) je agregátneho charakteru a vyjadruje celkový output ekonomiky. Absolútna výška outputu ekonomiky nám na jednej strane ukazuje celkovú veľkosť ekonomiky, ale neumožňuje nám porovnávať stupeň vyspelosti, ktorý ekonomiky dosiahli. Keď vyjadríme veľkosť produktu ekonomiky na jedného obyvateľa odstránime predchádzajúci nedostatok, čím sa vytvára priestor aj pre realizáciu analýzy komparácie jednotlivých ekonomík medzi sebou. V danej chvíli produkčná funkcia nadobúda nasledovný tvar:

$$Y = L \cdot F(K/L, 1, T), \text{ kde } F(K/L, 1, T) \quad (1.3)$$

Vzťah (1.3) zachytáva tvar produkčnej funkcie vyjadrenej na jedného obyvateľa.

K/L – akumulácia kapitálu na jedného obyvateľa

L – vyjadrenie, že ide o jedného obyvateľa, pretože $L/L = 1$.

T – technológia, resp. v našom ponímaní know – how pripadajúci na jednu osobu. T vyjadruje úroveň know- how pripadajúcu na celú ekonomiku ako aj na jedného obyvateľa. Tento fakt nám umožňuje práve nerivalitný charakter tohto výrobného faktora, pretože $T/L = T$.

Od tohto momentu sa naša analýza bude zaoberať hľadaním východiska, resp. možným spôsobom ako implementovať znalostnú ekonomiku do ekonomiky SR. Vychádzajme z predpokladu, že báza súčasnej (r. 2012) konkurencieschopnosti ekonomiky SR je postavená na tradičných konkurenčných výhodách, ktorých využitie nijakým spôsobom nemá vplyv na budovanie znalostnej ekonomiky. V teoretickej rovine tento tradičný stav by sme mohli stotožniť s predpokladom, že celkový produkt ekonomiky možno rozdeliť na dve časti. Na časť, ktorá sa spotrebuje C a na časť, ktorá sa usporí S .

$$Y = S + C \quad (1.4)$$

Tento vzťah funguje za predpokladu uzavretej ekonomiky, avšak na druhej strane, keď vychádzame z predpokladu, že budovanie znalostnej ekonomiky by malo byť celosvetovým cieľom [2], tak svet tiež možno chápať ako uzavretú ekonomiku, na ktorú nepôsobia externé sily. Za danej podmienky dlho známy vzťah (1.4) funguje aj naďalej. Na tomto základe si zdefinujeme s ako sklon k úsporám a c ako sklon k spotrebe potom platí nasledovné:

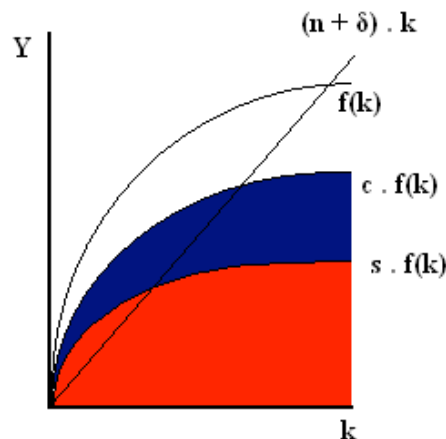
$$k_z = s \cdot f(k) - (n + \delta) \cdot k \quad (1.5)$$

k_z – zmena úrovne kapitálu pripadajúceho na jedného obyvateľa.

$s \cdot f(k)$ – funkcia úspor, ako pomerná časť z celkového produktu

$(n + \delta) \cdot k$ – opotrebenie a znehodnocovanie kapitálu pripadajúceho na jednu osobu, kde n je miera rastu počtu obyvateľov a δ sú odpisy.

Grafické zobrazenie tohto vzťahu je k dispozícii na nasledovnom grafe:

Legenda:

Y – celkový output ekonomiky

$k = TC$ – celkové náklady vyjadrujúce investície do tvorby nového, príp. obnovovanie existujúceho kapitálu

$f(k)$ – funkcia celkového outputu

$c \cdot f(k)$ – spotrebná funkcia

c – sklon k spotrebe, ktorý sa vyjadri ako pomer celkovej spotreby C k celkovému outputu Y (C / Y)

$s \cdot f(k)$ – funkcia úspor

s – sklon k úsporám, ktorý sa vyjadri ako pomer celkových úspor S k celkovému outputu Y (S / Y)

Vzájomný vzťah medzi úsporami a spotrebou je nasledovný:

$$\begin{aligned} c + s &= 1 \\ C/Y + S/Y &= 1 \quad / \cdot Y \\ C + S &= Y \end{aligned}$$

(1.6)

Graf 1 Funkcia celkového outputu ekonomiky

Z toho vyplýva, že časť grafu zobrazená červenou farbou predstavuje tú časť celkového produktu ekonomiky, ktorá je určená na úspory, a teda na investície I ($S = I$).

Časť grafu zobrazená červenou a modrou farbou predstavuje tú časť celkového produktu ekonomiky, ktorá je určená na spotrebu.

Časť grafu, ktorá je zobrazená červenou, modrou a bielou farbou spolu predstavuje celkový produkt ekonomiky, ktorý sa delí na spotrebu a investície.

Tento graf, ktorý nám zobrazuje vzťah medzi celkovým produktom ekonomiky, úsporami a spotrebou vzhľadom na náklady vynaložené na ich dosiahnutie, zobrazuje okrem funkcie úspor $s \cdot f(k)$ aj funkcie celkového outputu ekonomiky $f(k)$ a funkciu spotreby $c \cdot f(k)$ a opotrebovanie kapitálu v podobe rastúcej lineárnej funkcie $(n + \delta) \cdot k$. Pri súčasnom stave, keď sa slovenská ekonomika nachádza vo fáze rozvoja, ktorý charakterizujú najmä tradičné konkurenčné výhody ako impulzy ekonomického rastu možno tvrdiť, že výdavky ekonomiky na investície sú limitované grafom funkcie $s \cdot f(k)$. V extrémnom prípade, ak by došlo k zmene investično-spotrebného správania ekonomiky je možné maximálne celý produkt ekonomiky venovať na investičné aktivity, čím sa dočasne zvýšia rastové a rozvojové možnosti ekonomiky ako celku. Týmto spôsobom je možné posúvať graf produkčných možností ekonomiky smerom vyššie, čím sa zvýšia možnosti sporiť a investovať viac. Takýmto jednoduchým spôsobom je možné zvyšovať HDP krajiny ako celku, ale aj HDP na osobu. Nie je to možné, ale neobmedzene, pretože v momente, keď sa tieto tradičné rozvojové zdroje vyčerpajú buď úplne, alebo do značnej miery, čím dôjde k zníženiu tempa ekonomického rastu, nastáva problém súvisiaci s rastúcim deficitom verejných financií a následným dlhovým zaťažením ekonomiky. K tempu ekonomického rastu sa dostaneme vzťahom (1.5) a jeho grafickým znázornením.

Pri našich úvahách pokračujeme ďalej. Ak predpokladáme, že hodnota k_z zo vzťahu (1.5) je rovná 0, inými slovami, akumulácia kapitálu na osobu ostáva bezo zmeny v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, dostávame nasledovný vzťah:

$$s \cdot f(k^*) = (n + \delta) \cdot k^* \quad (1.7)$$

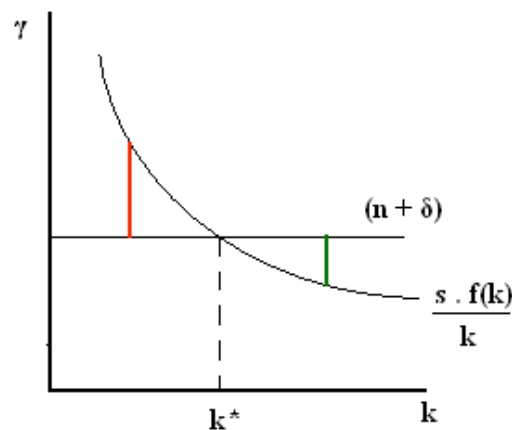
k^* - vyjadruje ustálený stav, v ktorom akumulácia kapitálu (TC^*) na osobu ani nerastie, ani neklesá.

Tento vzťah je možné popísať aj nasledovne: tempo rastu akumulácie kapitálu pripadajúceho na jednu osobu sa rovná tempu znehodnocovania kapitálu pod vplyvom odpisov a tempa rastu celkovej populácie. Za daných okolností sa ekonomika ani nestáva bohatšou ani chudobnejšou.

Pri úpravách vzťahu (1.5) pokračujme ďalej. Ak vydělíme celú rovnicu hodnotou k dostaneme tempo rastu akumulácie kapitálu resp. tempo rastu HDP ($Y = HDP$) krajiny.

$$\gamma = \frac{k_z}{k} = \frac{s \cdot f(k)}{k} - (n + \delta) \quad (1.8)$$

Vzťah (1.8) je možné graficky zobrazit' nasledovne:

— $\gamma > 0$, kladné tempo rastu akumulácie kapitálu, resp. rast HDP

— $\gamma < 0$, záporné tempo rastu akumulácie kapitálu, resp. pokles HDP

Graf 2 Tempo rastu akumulácie kapitálu, resp. tempo rastu HDP

V prípade, ak sa ekonomika nachádza v poli naľavo od bodu k^* , dosahuje ekonomický rast, ktorého tempo je dané rozdielom medzi funkciou úspor $s \cdot f(k) / k$ a konštantnou funkciou znehodnocovania kapitálu $(n + \delta)$. Ak sa ekonomika nachádza v situácii $\gamma = 0$, tento stav popisuje bod k^* na grafe. Žiadna ďalšia investícia (TC) neprináša želaný rast z dôvodu vyčerpania všetkých tradičných konkurenčných výhod. Jediným východiskom, ako v bode k^* zabezpečiť ďalší rast je pokles konštantnej funkcie $(n + \delta)$ na jednej strane alebo rast a následný posun grafu funkcie úspor $s \cdot f(k) / k$ smerom doprava a hore. Vzhľadom na fakty popísané vyššie pri vzťahu (1.5), nie je možné v súčasnej situácii pri využití tradičných konkurenčných výhod posúvať krivku úspor neobmedzene vzhľadom na možnosť usporovania a následného investovania maximálne celého produktu ekonomiky. Z toho vyplýva, že tradičné rastové zdroje sú limitované potenciálom ekonomiky, ktorý mu dávajú tradičné rastové impulzy a zdroje. Po ich vyčerpaní dôjde k stagnácii danej ekonomiky a následne k jej poklesu, v extrémnom prípade k jej ekonomickému pádu (napr. Grécko). Ekonomika typu Slovenska na jednej strane v súčasnosti zatiaľ nemení štruktúru konkurenčných výhod v zmysle ich odklonu k moderným novým konkurenčným výhodám tvoriacim bázu konkurencieschopnosti založenú na ľudskej kreativite, ume a intelektu, na druhej strane ešte nevyčerpala tradičné zdroje konkurenčnej výhody, ktoré jej stále

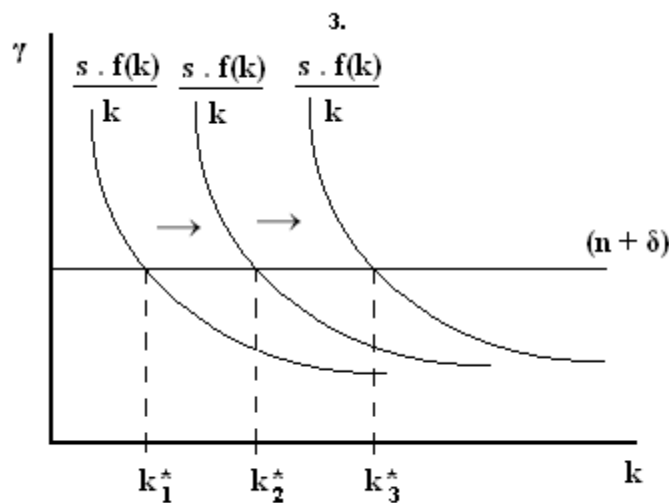
umožňujú dosahovať kladný ekonomický rast, ktorého tempo bolo v predkrízovom období a v súčasnosti sa tiež predpokladá, že bude pomerne vysoké.

Aktíva ako je kreativita, um a intelekt nie je možné limitovať ani v podobnom zmysle ako investície,

ani v žiadnom inom zmysle, pretože ľudský rozum predstavuje neobmedzený zdroj rastu. Ekonomika, ktorá dokáže pretransformovať tieto aktíva na súčasť svojej produkčnej funkcie ako ďalší výrobný faktor

si zabezpečí neobmedzený a udržateľný ekonomický rast. V grafickom vyjadrení môžu nastať dve možnosti:

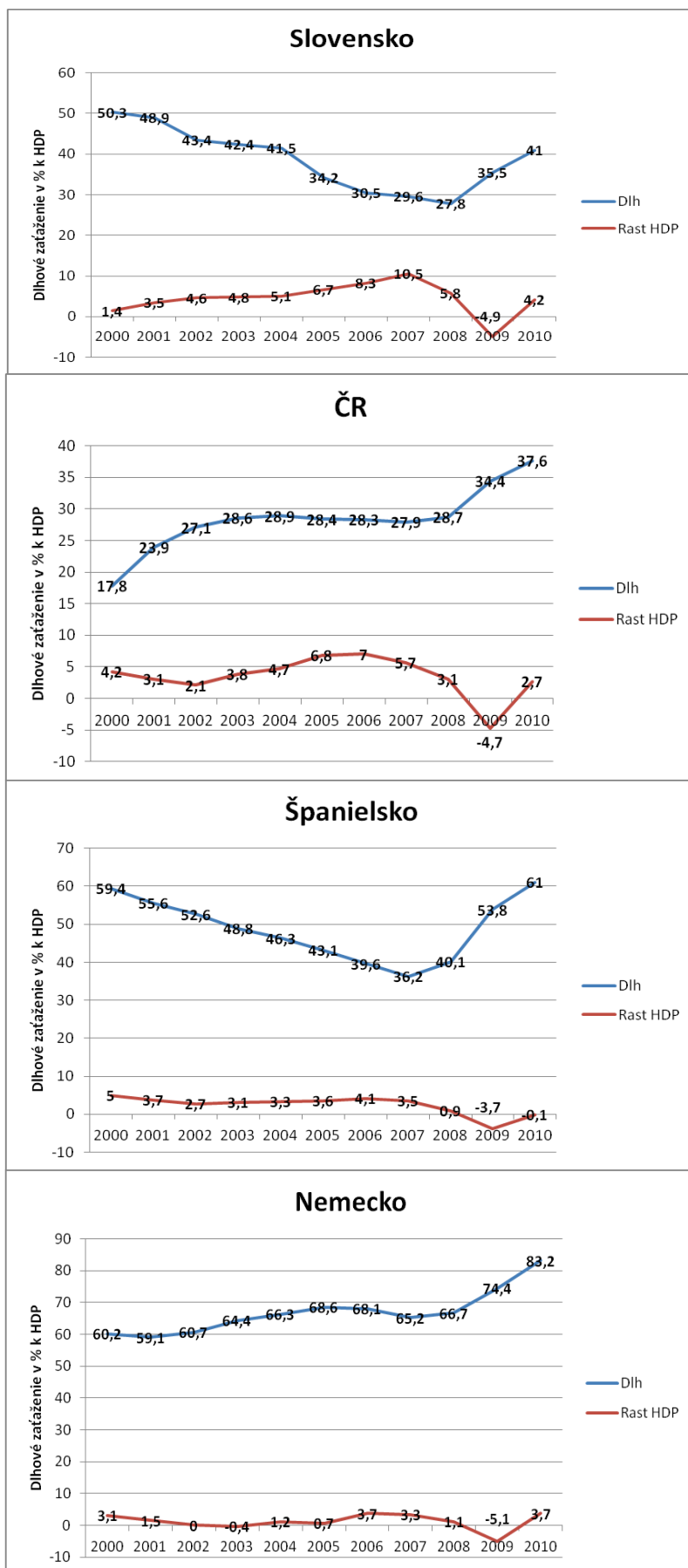
1. krivka úspor $s \cdot f(k) / k$ sa bude postupne posúvať smerom doprava, čím sa zabezpečí ustavičný kladný rozdiel medzi ňou a konštantnou funkciou $(n + \delta)$.

Graf 3 Udržateľný ekonomický rozvoj z krátkodobého uhľu pohľadu

V tomto prípade dochádza ku ustavičnému posunu kriviek úspor smerom doprava, čím sa zvyšuje potenciál ekonomiky tak z hľadiska jej rastových možností ako aj z hľadiska výrobných kapacít a tvorby outputu. Tento posun nie je dôležitý len z hľadiska faktu potreby ekonomického rastu, ale aj z hľadiska tempa tohto rastu. Pretože platí, že čím viac na ľavo od ustáleného rovnovážneho bodu k^* sa ekonomika nachádza, tým je tempo jej rastu väčšie. Ustálený bod je z dlhodobého hľadiska maximálna veľkosť akumulácie kapitálu a zároveň aj outputu danej ekonomiky, kedy ekonomika v relatívnom vyjadrení nerastie, rásť môže len v absolútnom vyjadrení, čím ale nedochádza k jej bohatnutiu. Z dlhodobého hľadiska každá ekonomika smeruje ku svojmu potenciálu, v ktorom ale už nedochádza k rastu. Ak dosiahne tento potenciál, tempo jej ekonomického rastu dosahuje nulovú hodnotu. V tejto situácii sa môže objaviť otázka, **prečo je dôležité dosahovať ekonomický rast?**

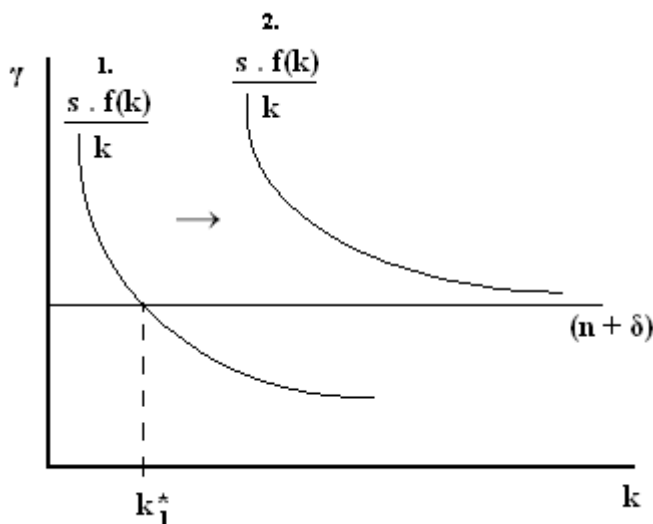
Pravda je, že krajina, ktorá dosiahla vysoký stupeň ekonomického rozvoja, vyčerpala tradičné zdroje konkurenčnej výhody. Ale aj takáto krajina potrebuje financovať svoj chod. Častokrát sa stáva, podobne ako sme tomu svedkami aj dnes, že na svoj chod si požičia. Pokiaľ, je jej zadĺženie malé, resp. úmerné k svojmu HDP, vážnejšie problémy nemusia nastať, tieto problémy, ale nastávajú zväčša v krízových situáciách, ktoré možno nazvať „skúškami správnosti“ stratégie ekonomickej politiky. V nasledovnej časti sa pozrieme na vzťah medzi tempom ekonomického rastu a verejného dlhu niektorých krajín EÚ 27.

Graf 4 Vývoj verejného dlhu v závislosti od tempa rastu reálneho HDP

Pravdou je, že tempo zadlžovania je vyššie pri nižšom tempe ekonomického rastu, a naopak. Z toho jasne vyplýva, že ekonomický rast je kľúčovou ekonomickou kategóriou nielen z pohľadu rastu životnej úrovne a blahobytu obyvateľstva, ale aj z pohľadu udržania makroekonomickej rovnováhy, ktorá následne taktiež prispieva k udržateľnému rastu ekonomiky.

2. v ideálnom prípade krivka úspor $s \cdot f(k) / k$ zmení svoj sklon takým spôsobom, že sa bude nachádzať nad funkciou $(n + \delta)$, pričom bude platiť:

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \frac{s \cdot f(k)}{k} = (n + \delta)$$

Graf 5 Udržateľný ekonomický rozvoj z dlhodobého uhla pohľadu

Tento stav je ideálny, pretože neumožňuje ekonomický pokles. Napriek tomu v ideálnej znalostnej spoločnosti, disponujúcej najnovšími zdrojmi konkurenčnej výhody k poklesu neprichádza. Potenciál ekonomiky nie je ohraničený a nadobúda hodnotu $k = \infty$, to všetko len vďaka znalostiam a ich dôležitosti.

Teraz spravme historickú analýzu tohto grafu. Z psychológie človeka je jasné, že vždy sa snažil, snaží a bude snažiť svojou kreativitou a dôvtipom o zjednodušenie svojho života. Už ľudia v prvotnopospolnej spoločnosti rozvíjali svoj druh „primitívnej ekonomiky“, ktorá mala isté rastové možnosti a zdroje. Vízia ekonomickej vyspelosti dneška niekoľko tisíc rokov dozadu by predstavovala utopický stav, ktorý nie je možné dosiahnuť a v grafickom vyjadrení by vyzerala ako tento ideálny rastový model. Preto je dôležité si uvedomiť, že tento ideálny stav v horizonte niekoľkých rokov neexistuje, avšak z dlhodobého pohľadu je ekonomický vývoj charakterizovaný ustavičným rastom a rozvojom, ktorý je dôležité zabezpečiť kontinuálne aj pre ďalšie obdobie, inak povedané pre ďalšie generácie.

Na dosiahnutie tohto ideálneho stavu sa domnievame, že je potrebné zaradiť do produkčnej funkcie ekonomiky SR znalostný výrobný faktor X, ktorého bázou tvoria inovácie, dopravná infraštruktúra a inštitúcie (3 In stratégia), ktoré zabezpečia dodatočný rastový impulz aj v čase, keď dôjde k vyčerpaniu výhod, ktoré SR ponúka v súčasnosti, resp. v horizonte niekoľkých rokov. Tento rastový impulz má nasledovnú funkciu:

$$\mathbf{M}_y = \mathbf{F} (\mathbf{inovácie, dopravná infraštruktúra, inštitúcie}) \tag{1.9}$$

M_y – dodatočný (hraničný) rastový impulz – úspora TRC v exportných cenách

Tento dodatočný rastový impulz je tvorený nerivalitnými nehmotnými aktívami, istým druhom know-how, ktoré umožní najvhodnejšiu kombináciu a riadenie týchto zdrojov, aby transakčné náklady dodania dosiahli čo možno najnižšiu hodnotu, čím sa vytvorí priestor pre rast pridanej hodnoty v podobe vyčíslenia hodnoty transakčných nákladov (TRC), ktoré sa ušetrili a ktoré významne prispeli k rastu hodnoty čistého exportu NX ako kľúčového faktora, ktorý najviac ovplyvňuje rast malých otvorených ekonomík exportne orientovaných podobne ako je tá slovenská.

4 Prepojenie na transakčné náklady

$$Y = C + I + G + NX \quad (1.10)$$

Y – absolútna výška HDP

C – spotreba domácností

I – výdavky na investície

G – verejné výdavky

NX – čistý export ako rozdiel medzi exportom a importom ($EX - IM$)

Ak dôjde k redukcii importnej ceny na parite DDP, potom aj rozdiel medzi EX a IM je väčší, čo sa prejaví

vo väčšom príspevku NX k rastu HDP. Ak dôjde k redukcii transakčných nákladov pri exporte na parite DDP, zvýši sa cenová konkurencieschopnosť tovarov na exportných trhoch v dvoch smeroch:

- možnosť zníženia fakturovanej exportnej ceny na parite DDP a tým aj podpora dopytu po lacnejších,

ale rovnako kvalitných produktoch – dlhodobo udržateľná konkurenčná výhoda

- možnosť zvýšenia čistého zisku exportérov, prostredníctvom zníženia nákladov potrebných pre export (TRC dodania) na jednej strane a na strane druhej fakturovaním nezmenenej sumy za dodanie.

Dosahuje sa synergický efekt rastu hodnoty NX, ktorý je zabezpečený 3 IN stratégiou.

Ekonomia transakčných nákladov je záležitosťou mikroekonómie, čo má za následok potrebu sústredenia

sa na firmy ako mikroekonomické subjekty spolu tvoriace časť ekonomiky ako celku. Pre zabezpečenie ich konkurencieschopnosti je dôležité zabezpečiť zdravé trhové prostredie, ktoré napomáha rozvoju ich ekonomických aktivít. Konkurencieschopnosť je „súbor inštitúcií, politik a faktorov, ktoré určujú úroveň produktivity krajiny“ [3]. Bolo by možné vybrať aj inú definíciu spomedzi ich veľkého množstva, ale hlavný dôvod výberu tejto definície je, že jej autor vidí konkurencieschopnosť ako súbor 12 pilierov počnúc inštitucionálnym rámcom, infraštruktúrou, makroekonomikou, zdravím obyvateľstva a základným vzdelaním, pokračujúc vyšším vzdelávaním a školeniami, efektívnosťou tovarových trhov, efektívnosťou pracovného trhu, vyspelosťou finančného trhu, technologickou pripravenosťou, veľkosťou trhu, vyspelosťou podnikových procesov a inováciami.

Následovná časť vykresľuje niektoré charakteristiky obchodného prostredia: [4]

- vhodné obchodné politiky

- **efektívny obchodný a colný administratívny systém** (importno-exportné operácie a požiadavky, vrátane colných a cezhraničných problémov, platby, poistenie a ďalšie finančné požiadavky, ktoré ovplyvňujú cezhraničný pohyb tovarov)

- **kvalitná infraštruktúra** (fyzický pohyb zásielok – doprava a tranzit, možnosť elektronického vybavenia zásielok, apod.)

Od kvality týchto faktorov závisí schopnosť konkurovať v globálnom priestore, pokles transakčných nákladov dodania a v neposlednom rade má pozitívny dopad na rastúci prílev priamych zahraničných investícií (PZI). Predpokladajme, že adekvátne obchodné politiky a efektívny obchodný a colný administratívny systém tvorí základ pre pilier inštitúcie, niekedy inštitúty. Dobrá infraštruktúra tvorí bázu pre pilier infraštruktúra. Po doplnení týchto dvoch pilierov o pilier inovácie dochádza k synergickému efektu, tzn. hodnota dosiahnutých outputov by mala byť vyššia ako súčet hodnôt inputov. Ide o 3 IN stratégiu. Pre lepšiu predstavu, nasledovný obrázok vykresľuje ekonomiu úspor z rozsahu., inými slovami synergický efekt.

Legenda ku grafu 6:

Q – vyrobené alebo predané množstvo

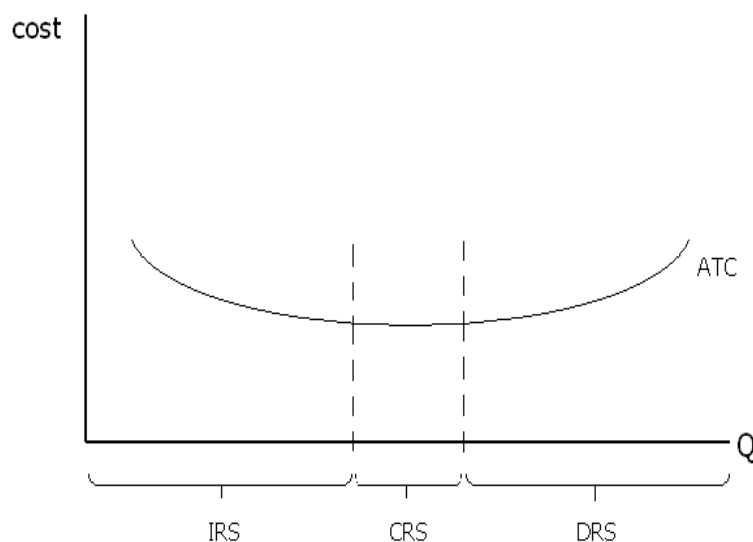
$Cost$ – náklady ekvivalentné množstvu Q

ATC – celkové priemerné náklady

IRS – rastúce úspory z rozsahu (economy of scale)

CRS – konštantné úspory z rozsahu

DRS – klesajúce úspory z rozsahu (diseconomy of scale)

Graf 6 Synergický efekt – ekonomia úspor z rozsahu

Tento jednoduchý obrázok znázorňuje synergický efekt pre množstvo (output), ktorý patrí do oblasti IRS, kde celkové priemerné náklady klesajú. Transakčné náklady (náklady výmeny) sú časťou celkových nákladov. Každý racionálne zmýšľajúci ekonomický subjekt sa snaží o maximalizáciu zisku. Zisk je maximálny pri konštantných príjmoch a minimálnych nákladoch, pri konštantných nákladoch a maximálnych príjmoch a v ideálnom prípade pri maximálnych príjmoch a minimálnych nákladoch. Vo všetkých týchto prípadoch je dôležité zabezpečiť, aby príspevok transakčných nákladov dodania k celkovým nákladom bol čo možno najmenší z dôvodu konkurencieschopnosti importu a export. V rámci 3 IN stratégie (**I**nštitúcie + **I**nštitúty, **I**nfraštruktúra a **I**novácie) sa inovácie považujú za katalyzátor, ktorý vchádza do prvých dvoch pilierov vo forme nových jednoduchých a progresívnych štruktúr, zabezpečením vlastnickeho práva, procedúr využívajúcich najmodernejšie informačné a komunikačné technológie, modernú dopravnú infraštruktúru a zariadenia. V ére znalostnej ekonomiky je vysoká kvalita týchto pilierov nutnou podmienkou, ale nie dostatočnou. Dostatočnou podmienkou sú ľudské znalosti (najmä tacitné) – ľudský kapitál – ktorý dokáže

koordinovať reformy, ktoré by mali viesť k vysokej kvalite týchto pilierov a k najvyššiemu cieľu, ktorým je exportná výkonnosť a konkurencieschopnosť.

5 Systém riadenia transakčných nákladov v praxi [5]

Na dosiahnutie jedného alebo oboch stavov popísaných v časti 3 je potrebné vytvoriť systém riadenia transakčných nákladov v praxi. Z toho dôvodu sa nasledovná časť bude zaoberať manažérskym pohľadom na transakčné náklady.

Štruktúra exportnej ceny z pohľadu strategického manažmentu:

Výrobná cena/ Obstarávacia cena

-
- a) *Náklady na uzavretie kontraktu*
 - b) *Náklady dodania podľa INCOTERMS*
 - c) *Finančné náklady*
 - d) *Náklady rizík*
 - e) *Náklady informácií*
 - f) *Náklady znalostí*
 - g) *Náklady etiky*
 - h) *Náklady ekológie*
 - i) *Náklady administratívy*
-

Vlastné náklady exportéra

Zisk (obchodná marža)

Treba zdôrazniť, že ide o manažérske videnie transakčných nákladov, ktoré je založené na jednej strane na nutnosti fakturovania čo najnižšej sumy, aby dodávka bola konkurencieschopná (tzn. fakturovaná suma musí odrážať konkurenčnú svetovú cenu daných produktov), na strane druhej manažér pri tvorbe cenovej ponuky si musí byť vedomý všetkých vyššie uvedených druhov nákladov. Absencia niektorého z nich, resp. nedokonalé riadenie procesu tvorby ponuky môže mať za následok, že prvotne vysoko ziskový projekt, resp. dodávka dodatočným navýšením nákladov prestáva byť zaujímavá a v kritickej situácii sa môže stať stratová.

6 Záver

Tvorbu ponuky v medzinárodnom obchode chápeme ako proces modelovania a postupnej modifikácie jej parametrov. Parametre chápeme ako čokoľvek, čo môže byť modifikované a zdokonaľované: a) výrobok alebo služba, b) operácie, c) riadenie a d) organizačná štruktúra.

Pri modifikácii všetkých týchto parametrov zohráva kľúčovú úlohu ľudský faktor, resp. ľudský kapitál a jeho kvalita. Vzhľadom na zameranie nášho výskumu na transakčné náklady dodania na paritách INCOTERMS 2010, naše myšlienky koncentrujeme do bodov b) – d). Medzi týmito bodmi a funkciou (1.9) vidíme vzťah, ktorý je založený na dokonalejšej organizácii a optimálnych rozhodnutiach v oblasti riadenia exportu a modifikovania a dotvárania organizačnej štruktúry firiem, resp. celého inštitucionálneho zázemia potrebného pre rozvoj a intenzifikáciu vysoko ziskových exportných operácií. Pre úspešné riadenie parametrov b) – d) je potrebné know-how a toto know-how možno chápať ako nový nerivalitný produkčný faktor, ktorého úspešnosť je determinovaná kvalitou ľudského kapitálu, ktorý je rivalitným faktorom a ktorý modifikuje produkčnú funkciu ekonomiky alebo ako niečo, čo sa stáva súčasťou výrobného faktora T (technológia). V našom ponímaní pôjde o technológiu riadenia transakčných nákladov dodania.

6.1 Citácie

[1] Podľa analytika úseku štatistík a prognózovania TRIXIMA Bratislava Františka Foltána: FOLTÁN, F. Absolvent vysokej školy zarobí podstatne viac. In: *Aktuality.sk*. [online]. [cit. 2012-03-16]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/202400/absolvent-vysokej-skoly-vraj-zarobi-podstatne-viac/>>

[2] Keďže súčasný typ ekonomiky priniesol svetu na jednej strane veľké bohatstvo malej skupinky a na strane druhej veľkú chudobu väčšiny svetovej populácie (20:80, niekedy sa uvádza aj 10:90), je zrejmé, že z dlhodobého hľadiska ide o neudržateľný stav. Znalostná ekonomika by mala byť ekonomika, z ktorej prospech by mal prúdiť rovnomerne medzi všetkých, ktorí by mali mať také znalosti, aby boli schopní voľby v hraniciach etiky a ekológie, čo by mohlo znamenať vytvorenie akéhosi „receptu“ na postupné zmierňovanie rozdielov medzi „bohatými a chudobnými“.

[3] SALA-I-MARTIN X. et al: *The Global Competitiveness Index 2011 – 2012*. [online]. [cit. 2012-03-03]. Dostupné na internete: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf>

[4] BIN, P. *Enhancing export competitiveness through trade facilitation in Asia*. [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné na internete: <http://www.unescap.org/tid/publication/tipub2543_peng.pdf>.

[5] Podľa doc. Hansenovej.

Literatúra

Knižné zdroje:

- (1) BALÁŽ, P. a kol. 2005. *Medzinárodné podnikanie*. 4. vyd. Bratislava : SPRINT, 2005. 571 s. ISBN 80-89085-51-2.
- (2) BARRO R.J. a SALA-I-MARTIN X. 2004. *Economic Growth*. 2. vyd. New York : McGraw-Hill Inc., 2004.

Odkazy na www stránky:

- (1) BIN, P. 2012. *Enhancing export competitiveness through trade facilitation in Asia* [online]. Dostupné na: http://www.unescap.org/tid/publication/tipub2543_peng.pdf [cit. 2012-01-30].
- (2) Export Transaction Cost. In *Engineering Export Info – Bulletin* [online]. Dostupné na: <http://www.eepcindia.org/bulletin/b20040915/ETC0637.pdf> [cit. 2012-02-21].
- (3) FOLTÁN, F. 2012. Absolvent vysokej školy zarobí podstatne viac. In: *Aktuality.sk* [online]. Dostupné na: <<http://www.aktuality.sk/clanok/202400/absolvent-vysokej-skoly-vraj-zarobi-podstatne-viac/>> [cit. 2012-03-16].
- (4) SALA-I-MARTIN X. et al. 2011. *The Global Competitiveness Index 2011-2012* [online]. Dostupné na: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf> [cit. 2012-03-03].
- (5) *Eurostat* [online]. Dostupné na: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdde410>> [cit. 2012-03-01].
- (6) WANG, N. 2003. Measuring Transaction Costs : An Incomplete Survey [online]. In *Ronald Coase Institute, Working Paper Number 2*. 2003. Dostupné na: <http://www.coase.org/workingpapers/wp-2.pdf> [cit. 2011-12-28].

Kontakt:

Ing. Marek Minárik

Vysoká škola manažmentu v Trenčíne, Panónska cesta 17, 851 04 Bratislava, Slovakia

marek.minarik@gmail.com

Tento príspevok je publikovaný ako súčasť VEGA 1/0893/12: Znalosti v podmienkach exportných cien s aplikáciou na dopravu a logistiku.

